

FÁM ERIKA

Vágytalanítva

Esszé

Mindig óvakodtam a politika fogalmától, félelmetesnek, ismeretlennek, idegennek tűnt, tűnik. Valójában soha nem tudtam megragadni, valami megfogható jelentéssel felruházni. Minél több kontextusban találkozom vele, annál nyugtalanítóbb.

A politika fogalma nagyon erősen kapcsolódik a hatalom fogalmához. A szó etimológiája is egyértelműen erre utal, azonban a politika nemcsak a „városvezetés” feladatkörét foglalja magába, kiterjeszthető számos más területre. Meglepő, hogy Jacques Rancière¹ például úgy látja, hogy bármilyen művészet esztétikai programja nem más, mint politika. Rancière hangsúlyozza, hogy voltaképpen nem is kell összekapcsolnunk az esztétikát és a politikát, mert eleve ugyanannak a projektnek két formájáról van szó. Mert mi is a politika? A hatalom elosztása és a hatalomért folyó harc? Ebben a kontextusban tehát a művészet is, mint hatalmi harc értendő. De miféle hatalomról beszélhetünk a művészet esetében? A siker, az ismertség, az elismerés hatalmáról? Az eladhatóság, az érték, a megélhetés hatalmáról? A hírnév hatalmáról? Itt rögtön folytathatjuk a kérdések sorát: először a művész kell hatalmat szerezzen, hogy a művei hatalomra kerüljenek? Vagy egyszerűen érdekcsoportok értékrendje alakít mindent? A műnek van-e hatalma? A művet, a művészetet mindig a kor teszi, a kor szelleme diktálja, a hatalmi viszonyok teszik lehetővé, hogy azzá váljon, ami? De miféle hatalmi viszonyok? Rancière nem választja el a politikát a művészettől, állítja, hogy a művészet esztétikai programja is politika. Ha elvek felállítása, értékrendszerek, paradigmák határainak körvonalazása a politikának és a művészetnek is sajátja, és ha mindezt a hatalom birtoklásáért teszik, akkor egyértelműen egymás meghosszabbításaként, illetve egy adott társadalmi struktúra megjelenési formájának tekinthetjük mindkettőt.

FÁM ERIKA (1973, Sepsiszentgyörgy), a BBTE filozófia szakán végzett, Münchenben, Eichstättben, Nürnbergben folytatta posztgraduális tanulmányait, jelenleg a BBTE doktorandusza. Képelmeleti, filmelméleti írásait a Filmtettben, az Apertúrában, a Játékteremben közli. Képkutatói, filmalkotói, független értelmiségi tevékenységét a transzmedialitásra való nyitottság határozza meg, a vizuális művészetek (film, kortárs képzőművészet, színház) jelenségeit elemzi.

Ha a kiterjesztett értelmezési mezőben maradunk, akkor a politika fellelhető a társas lét bármely kontextusában, a fegyverkezés nemzetközi döntéseitől a háziasszonyok vásárlási logikájáig. Politikusnak lenni nem más, mint hatalmat gyakorolni adott

1. Jacques Rancière: *Esztétika és politika*, Slavoj Žižek utószavával. Ford. Jancsó Júlia. Múcsarnok, Bp., 2009.

közösség életében, prioritásokat érvényesíteni, érdekeket képviselni. Ebben a kiterjesztett interpretációban mindannyian politikusok vagyunk, jól vagy rosszul politizálunk. De mit jelent jó politikusnak lenni? Lehet-e tanulni, hogy valakiből jó politikus legyen? Mondjuk otthon, a munkahelyen, a klubban, a baráti társaságban. Van-e kultúrája a politikának? Kultúrpolitikáról sokat beszélünk. De a kultúra politikájával hogy vagyunk? Vannak-e minták? Van-e recept? Vagy sejtésen, intuíción, ambíció, arrogancián, kitartáson, következetességen múlna minden?

Deleuze és Guattari az *Anti-Ödipus* című közös művükben a mikropolitikát mint alapkategóriát határozzák meg, amely a makropolitikával szemben a kis dolgok politikáját jelenti. Nem föltétlenül a jelentéktelen dolgok politikájáról van itt szó. A mikropolitika szoros összefüggésben van a vágy gépezetével. A francia szerzőpáros megkülönbözteti a valós, személyes, szubjektív vágyakat a társadalom, a közösség által generált vágyaktól. A társadalom és a gazdaság létrehozta, fenntartja, működteti a vágyak egész sorozatát, s ezeket mi, a vágyak megélői, követői aligha tudjuk megkülönböztetni valós vágyainktól². A vágygépnél része a hatalmi vágy, és itt egy fogalmi csomópontba érkezünk, nevezhetnénk ezt a vágyak felett gyakorolható hatalomnak vagy a vágyak kiszolgálását célzó hatalmi indíttatásnak. A politika tehát a vágyak generálását célozza meg elsősorban, de nem is akármilyen vágyakét, hanem azokét, amelyek valamilyen érdeket szolgálnak. Így vágyakozunk nagyon sok mindenre, tárgyakra, tulajdonra, karrierre, kapcsolatokra, kipipálható élményekre, biztonságra, bizonyosságra, tudásra, elismerésre, és úgy kezeljük ezeket a vágyakat, mint legbensőbb, titkos vágyakat, miközben megfelelünk valós vágyainkról. És aligha tesszük fel a kérdést, hogy vajon a leghőbb vágyaink a saját vágyaink-e, vagy örökölt, tanult vágyak, divatos vágyak, muszáj-vágyak. Mintha a politikának egyetlen célja lenne, hogy megfosszon saját vágyainktól, és helyette más vágyakat ültessen el bennünk. Mintha semmi mást nem akarna, mint vágytalanítani. Minél erőszakosabb a politika, annál nyilvánvalóbb, hogy ez történik. A kifinomult politikai eszközök észrevétlenül teszik ugyanezt. És erről beszél a legkevésbé a politika, pontosabban erről beszél egyfolytában, amikor a többes számot használja, a szónok mindig képvisel, valakik nevében beszél. A többes

szám pedig a vágyak kiterjesztését is jelenti. Együtt vágyakozni – ez a politika legfontosabb üzenete, összetartozni, és azonos vágyakra építeni. És ezt elsősorban nyelvi szinten. A politika első körben nyelvi produktum, a megfelelő retorika, a megfelelő tartalmak, a megfelelő vágymegnevezés, vágykeresés ad hitelt létezésének. Ami ez után van, azt többnyire az elégedetlenség szüli. A hatalom nyelvi eszközökkel szerezhető meg, minden szinten, a párthatalmi vonatkozásokban ugyanúgy, mint a művészetben, a kereskedelemben vagy a párkapcsolatban, mindenhol, ahol legalább két ember együtt van. A politika kultúrája, illetve a kulturált politika tehát valahol ott kezdődik, ahol a beszéd kultúrája. A megfogalmazás kultúrája, a verbális kifejezés milyensége, tálalása, környezete nagyban meghatározza, hogy mennyire eredményes a politika.

Politika nincs mindig jelen a társadalomban, míg a hatalom és a hatalmi harc állandóan érezteti hatását. Politika – Rancière *Mésentente* című műve szerint – csak ott van, ahol a megszólalásért folyik a harc. De miként lehet szóhoz jutni, és hogyan lehet elmondani azt, amit egyes politikai csoportok fontosnak tartanak? A politikai monológ egy közösség kihangosított vágyainak a megfogalmazása. A generált vágyak megfogalmazása? A valódi vágyak elhallgattatása? A politikai

2. Gilles Deleuze – Félix Guattari: *Tausend Plateaus. Kapitalismus und Schizophrenie*, Berlin: Merve, 1992.

diskurzus milyen vágyakat hangosít ki és milyen vágyakat halkít le? Akkor beszélhetünk kulturált politikáról, ha az a valós vágyaknak is hangot ad? A politika a vágyakról való beszédben mutatkozik meg leginkább. Ez minősíti a politikát. Ha a politika a fogalmakba kapaszkodik, akkor a vágyak megnevezésén, pontos körülírásán, közvetítésén múlik, hogy mennyire lesz sikeres és mennyire képviselheti a hatalmat. A politikai diskurzus ebben az értelemben nem argumentatív jellegű, nem bizonyít és nem magyaráz, hanem egyszerűen megfogalmaz, kijelent, és ha azt fogalmazza meg, amit a közhangulat diktál, vagy diktálhatna, ha hangot kapna, akkor szerencséje van, mert a hallgatóság azt érzi, hogy helyette szóltak, hogy pontosan azt hallja vissza, amit ő maga is szeretett volna megfogalmazni, csak nem talált megfelelő szavakat hozzá vagy nem volt alkalma megnyilatkozni vagy nem merete elmondani. Lehet, hogy ez a közérzet később jelenik meg, mint a diskurzus, amivel találkozik, de a közösség mégis heurisztikusan tud azonosulni az elmondottakkal, és úgy éli meg mindezt, mintha a saját még felszínre nem került vágyainak a megfogalmazásával találkozott volna.

Hosszú távon a politikának mintha az lenne a feladata, hogy vágytalanítson, hogy a valós vágyaktól eltávolítson, miközben helyettesíti azokat az aktuális érdekszféra vágygártó mechanizmusainak termékeivel. A vágygép³ a politi-

ka segédeszköze, amelyet a diskurzus fed el. Mint ahogyan sokféle diskurzus létezik, a vágygépek is sokféle lehetnek, és a diskurzus milyensége sokat elárul a vágygépek működtetéséről, még akkor is, ha nincs egyenesen arányos megfeleltési reláció köztük. Lehet, hogy nem az a legfontosabb kérdés, hogy mennyire a saját vágyaimról vagy generált vágyakról beszél a politika, és az sem, hogy mennyire vagyunk képesek felismerni vágyaink valóságát, művi mivoltát, hanem inkább az, hogy mennyire érdemes mélyen azonosulni a vágyakkal, amelyeket helyettünk fogalmaznak meg. A feltétlen elragadtatottság helyett a kérdéseink pontos, – mások számára is – érthető megfogalmazása jelenthet kiutat a palackból, még ha alkalmilag is.

3. (Deleuze–Guattari)

FARKAS ANTAL Kínlódjfalva, 1976

riport

Mint szitán a lyuk, annyi nevet ragasztott az idő ehhez a folton-folt, ma már kihalóban lévő faluhoz Bihar és Szatmár megye határán. Az érszőlősi (régi nevén Pacal) faluvégtől jó hajításnyira földút tér le az országútról. Magam elé képzelem azt a borzalmas sártengert, ami esőzés után itt van, mert nem repülhet az ember, ha szárnyai nem nőttek, így aztán nincs mit válogatni, marad az út és a gumicsizma. Ez utóbbi nélkül el sem lehet képzelni az itteniek életét. Az útelágazásnál betonoszlopra erősített fémtáblán a „Pädureni” (Erdőalja) név áll lemondóan – vagy biztatóan. Kinek hogy. Az autóbusz is meg szokott állni, persze attól függően, hogy milyen kedvében van a gépkocsivezető. Csokmai Laci ezt úgy állapította meg kesernyés humorral: „.....ahogyan biztatta az éjjel a felesége”.

Az utat kísérő két domboldal árnyékos részein, szétszórva hófoltok tarkítják a sovány, szikkadt földet. Esőzések a lefolyó víz mély, szakadékos árkokat mosott ki magának. A szélen kökénybokor, elszáradt tavalyi katángkóró, siska várja a tavaszt, a végső pusztulást, ha addig valaki meg nem gyújtja, talán egy juhász, hogy melegedjen; habár ezt a januári majdhogy hó nélküli telet eddig hideg nélkül vészelte át ez a vidék.

A vízmosságok oldalán a havat a szél szobrász ügyességgel formálta, alakította: monumentális szobor darabjaihoz megannyi vázlat, mely csak az összeállításra vár. A két útkanyar után előtűnik a falu, avagy csak a volt falu, ha még megmaradt, szám szerint 15 széjjelszórt házával.

Jelenleg Erdőaljának 58 lakosa van. 33 felnőtt, 18 iskolás (2 középiskolába jár), 6 óvodáskorú. A falunak 29 szarvasmarhája, 43 sertése, egy kecskéje és egy lova van. Családonkénti eloszlásuk egyenlőtlen.

Amint az első házhoz közeledünk, alkalmi kísérőmmel, az Érszőlősön lakó rokonommal, Köpe Marika diáklánnyal,

FARKAS ANTAL költő, lelkipásztor (1956, Érszakácsi) a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végzett 1983-ban. Több vidéki gyülekezet után 1995 óta a várad-velencei református egyházközségben szolgál. Tagja volt az Ady Endre Irodalmi Körnek. Több antológiában szerepelnek versei; önálló kötete: *Ringen kívül ősz van* (Literátor, 1997).

két hatalmas, házörzőnek minősített juhászcutya ront reánk, szerencséire egy gyermek hosszas kiabálására felengednek dühükből. A kuttyákat rendszerint nem kötik meg, sok a ragadozó, az erdő a kertek alján húzódik, de a rossz szándékú idegektől is tartanak az emberek. Ha a kutya a ház körül van, az már annyi, mintha saját maguk vigyáznák portájuk tájékát.

A Csokmai Laci háza körül a kerítés hiányzik. Az a pár darab aprójószág nem megy el messzire, nagy marhát meg nem tartanak. Hosszú, szalmafedeles, tornácos parasztházban laknak. Az oszlopok hiányosak, a